

“בגד”, לרבות שאר בגדים.

תנו רבנן: פדיון של פשתן [העשוי לבגד], מ-א האם חייב בציצית או לא? בית שמאי פוטרין אותו מהציצית, משום איסור כלאים, שהרי התכלת היא צמר, והסדין עשוי מפשתן. ובית שמאי אינם דורשים (41) את הסמיכות של כלאים לציצית כדי להתיר כלאים בציצית. (42)

ובית הלל מחייבין ליתן ציצית של צמר בסדין של פשתן, לפי שהם דורשים “סמוכין” להתיר כלאים בציצית.

אמר אביי: והאי תנא דבי רבי ישמעאל, שדרש מפסוק לפטור שאר מינין מציצית, מפיך, בא לחלוק ולהוציא מאידך תנא דבי רבי ישמעאל, שמרבה מדרשה, שכל “בגד” בפסוק כולל שאר מיני בגדים.

דתנא דבי רבי ישמעאל: כתיב בפרשת נגעים “בגד צמר”. אין לי אלא בגד צמר שנוהג בו דין נגעים, מנין לרבות בגד העשוי צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים והכלך והפריקין והשיראין, מנין שגם הם מטמאין בטומאת נגעים? — תלמוד לומר “או בבגד פשתים”. כפל הכתוב לשון

“אסור”.

והתוס’ תירצו לפי רש”י שנקטו “פוטרין” ללמד שפטור גם מהלבן שאינו כלאים, שבת שמאי סוברים שהתכלת מעכב את הלבן. והקשה הקרן אורה שאם אסור לו ליתן תכלת משום כלאים לכאורה גם רבי יודה שאינו מעכב את הלבן, שהרי הוא “פטור” מתכלת? וכנראה שהתוס’ לשיטתם [לח ב ד”ה אלא] שלרבי סיבת העיכוב תכלת ללבן היא מפני שהיא מצוה אחת ולכן אין חילוק אם אין לו תכלת או שפטור מתכלת, ובכל אופן אין מצוה בלבן לבד, שהוא חצי מצוה.

ורבנו תם [בתוס’] תירץ שבית שמאי אסרו תכלת משום גזירה כדברי רבי בסוגיא ו”פטרו” אפילו מציציות לבן של פשתן שמא יתן תכלת ולכן נקטו “פוטרין”. והובא לעיל שהרא”ש [סימן יז] והבעל המאור [שבת יא ב בדפי רי”ף שלנו] כתבו שזו דעת הגאונים שאסרו ציצית פשתן בבגד פשתן. והמרדכי [תתקמא] תמה: מנא לן לבדות גזירות מליבנו?

והרמב”ן במלחמות [שבת שם] כתב טעם אחר שבית שמאי “פוטרין” גם מהלבן אפילו ממינו, “שטלית שאסור בתכלת לא חייבתו תורה

חייבים בציצית מדאורייתא. והמשנה ברורה [ט ה] הביא אחרונים שכתבו שירא שמים יחמיר ויעשה טלית של צמר כדי לקיים מצות ציצית דאורייתא לכל הדעות. אבל במעשה רב [יז] כתב שהגר”א לבש טלית קטן ממין אחר ולא צמר. ובשונה הלכות כתב שכן נהג החזון איש [וכתבו תלמידי הגר”א כמה השערות לבאר את מנהגו. ראה הערות למעשה רב].

41. כן פירש רש”י, והתוס’ פירשו שבית שמאי מודים להתיר כלאים בציצית אלא שאוסרים מצד הגזירה כמו שמבואר בהמשך הסוגיא משום כסות לילה או שמא יקרע, ודברי רבי הם לבאר את דברי בית שמאי. ולפי רש”י רבי מסביר את האיסור בירושלים אפילו שהלכה כבית הלל. וראה בהערות להלן.

42. הראשונים הקשו למה נקטו בית שמאי “פוטרין” ולא “אוסרין” שהרי אם אין זה מצוה הבגד אסור משום כלאים? ורש”י תירץ שהם סוברים שכלי קופסא שאין לובשם חייבים בציצית והרי אין עובר בו איסור כלאים, ולכן אמרו בית שמאי שהוא “פטור” מציצית ואינו

ומכריע התנא בברייתא: והלכה — כדברי בית הלל!

אמר רבי אליעזר ברבי צדוק: הלכה אינה כבית הלל שמחייבים להטיל ציצית בסדין. והראיה, שאין נוהגין להטיל ציצית כדברי בית הלל: והלא כל המטיל תכלת לסדינו בירושלים — אינו אלא מן המתמיהין, שהכל תמהים כיצד הוא עושה זאת. ואילו לבית הלל הרי הוא חייב ליתן בסדין ציצית.⁽⁴³⁾

אמר רבי: אם כן, שהלכה כבית הלל, למה אסרוה להטלת הציצית בסדין בירושלים? — לפי שאין בקיאיין בני ירושלים בדרשת סמוכין, ואינם יודעים את ההיתר. ואם נתיר להם כלאים בציצית, יבואו להתיר כלאים בכל מקום. ולפיכך העדיפו חכמים לבטל מצות עשה מן התורה בשב ואל תעשה, כדי שלא יבואו לעבור על איסור כלאיים בקום ועשה.⁽⁴⁴⁾

אמר ליה רבא בר רב הנא לרבא: למה אי אפשר לפרסם את ההיתר של ציצית כלאים — ולרמו בו עשרה, יטילו ציציות תכלת בכנפיהם בבגד פשתן של עשרה אנשים, ונפקו לשוקא בציציותיהם, ומפרסמא למילתא שכלאים מותרים בציצית?!

ומשנינן: אם יעשו כן הרי כל שכן דמתמהו אנשי ירושלים עילון על אותם האנשים, הכיצד אנשים הגונים שכאלה לובשים כלאיים?!

ומקשינן: ולידרשא בפירקא, בשעה שמתאספין אנשי העיר לשמוע את דרשת הרב, שידרוש שכלאים בציצית מותרין?!

ומשנינן: מה שלא נהגו להטיל ציצית בסדין בירושלים היה משום גזירה, שגזרו שלא להטיל ציצית בבגד פשתן משום קלא אילן, שמא יבואו לצבוע את חוטי התכלת בצבע שאינו תכלת אלא דומה לו, הנקרא "קלא אילן".

צדוק תמה על בית הלל ורבי פירש את דברי בית הלל, שאסרו רבנן משום גזירה.

44. הגמרא ביבמות [צ ב] מבארת שיכולים חז"ל לעקור מצות ציצית דאורייתא כיון שזה בשב ואל תעשה. והקשו התוס' [שם ד"ה כולהו] הרי כשלושב בגד בלי ציצית עוקר את המצוה בידים? ותירצו שהחיוב במצוה הוא אחרי שלבש את הבגד להטיל בו ציצית, ותיקנו חכמים שלא יתן ציצית בשב ואל תעשה. והקשו התוס' מלאו דכלאים שמבואר בגמרא [ברכות כ א] שאם אינו פושט בגד כלאים נחשב שעובר לאו בקום ועשה? ותירצו שבכלאים הלאו הוא מעשה הלבישה, מה שאין כן מצות ציצית חיובה רק אחרי שלובש את הבגד. ובתוס' וכתב השאגת אריה [לא] שכונתו לכלל שכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו [ראה בהערות לח א]. וכן ביאר דבריו הקרן אורה כאן.

43. ויש פירוש נוסף ברש"י ותוס', שקושיית רבי אליעזר ברבי צדוק היא על בית שמאי, איך אסרו והרי גם בירושלים היתה רק תמיהה, ולא איסור? ורבי שמבאר למה אסרו בירושלים, בא להסביר את בית שמאי. וכתבו התוס' [ד"ה אמר] שפירוש זה הוא לפי רבנו תם הנ"ל שביית שמאי אסרו משום גזירה והמשך הסוגיא לבית שמאי. אבל לרש"י שפירש שביית שמאי אסרו מדאורייתא, צריך לפרש כאן שר' אליעזר בר

בבגדי פשתן **כיון דאפשר** להטיל במינן, שהרי יוצאים ידי מצות ציצית גם בהטלת חוטי פשתן לבנים בבגדי פשתן, ולכן לא הותר⁽⁴⁶⁾ להטיל בהן חוטי צמר, **כדריש לקיש!**

דאמר ריש לקיש: כל מקום שאתה מוציא שנפגשים עשה המחייב לעשות מצוה ולא

ומקשינן: ומה איכפת לנו אם לא יצבעו חוטי התכלת כהלכתן, **ולא יחא** הקלא אילן **אלא** כאילו לא נצבע כלל, וישאר החוט לבן, הרי גם בחוטי לבן מתקימת מצות ציצית כמו ששנינו במשנתנו שאם אין תכלת מטילים חוטי לבן במקומם! ⁽⁴⁵⁾

ומשנינן: שאסור להטיל חוטי לבן של צמר

מציצית ומיושב הוכחת התוס'. וראה לעיל בהערות [לט ב] עוד ביאורים בזה.

46. הראשונים הקשו שלעיל [לט ב] פשוט לגמרא שחוטי צמר לבן פוטרין בבגד פשתן וכאן מבואר שאסור, משום שאפשר לקיים במינו פשתן? ויש בזה כמה שיטות: א] הרמב"ן יבמות [ד ב] כתב שר' יהודה שהתיר חולק על ריש לקיש, ולדעתו אין את הכלל שאם אפשר לקיים שניהם אין עשה דוחה לא תעשה. וריש לקיש לא סובר את הדרשה שבגמרא לעיל להתיר חוטי צמר בבגד פשתן.

ב] **הרשב"א** ביבמות [שם] תירץ שדברי הגמרא כאן שאסור משום שאפשר במינו מדובר באופן שיש לו חוטי פשתן, אבל אם אין לו אלא חוטי צמר דינו כמי שאין יכול לקיים שניהם, ובאופן כזה אמר ר' יהודה שמותר. [וראה בהערה להלן מהו הגדר בדיון אפשר לקיים שניהם]. והגזירה היא שמא יהיה לו חוטי לבן פשתן שזה מצוי, והוא יתן חוטי צמר ויעבור על לאו דכלאים. ג] **התוס'** ובחידושים שנדפסו בשם **רשב"א** תירצו שר' יהודה התיר חוטי צמר לבן בבגד פשתן רק יחד עם חוטי תכלת משום מיגו שתכלת פטר לבן גם פוטר וריש לקיש אוסר כשנותן רק חוטי לבן לבד. ד] עוד תירצו **התוס'** שמה שהגמרא אוסרת משום שאפשר במינו, היא גזירה מדרבנן, ואין את הכלל של ריש לקיש ביחס לכלאים בציצית כיון ש"הותרה" מהתורה לגמרי גם כשאפשר במינו,

הרא"ש [שם] כתב שמכאן למד ר"י שהביא המרדכי את הדין שבשבת שאין יכול לקשור ציצית או כשאיין לו ציציות, מותר ללבוש בגד של ד' כנפות בלי ציצית.

45. **התוס'** לעיל [לח א ד"ה התכלת] הקשו הרי יש חוץ מהקלא אילן עוד שני חוטי לבן ואם כן יאסרו החוטים הנוספים מצד כלאים? והוכיחו מזה כדעת **רש"י** [לח א] שגם אם נותן חוטי לבן לבד צריך ד' חוטים. והקשה **המנחת חינוך** [רסד ט] **והביאור** למרדכי [מהגר"מ בנעט], ריש הל' ציצית] מה הראייה של תוס', הרי אין תוספת איסור בהוספת עוד חוטי צמר, שכבר נעשה כלאים על ידי שני חוטי הלבן? ותירץ שהתוס' הוכיחו כן לפי השיטות שכלאים "דחווה" בציצית וכל חוט אחר שלא נדחה איסורו [מפני שאינו צורך הציצית] הוא תוספת לכלאים.

אבל **בעונג יו"ט ט** [א] כתב שהסברא להיפך שאם כלאים "הותרה" בציצית, חוטי הציצית לא עושים את הבגד לכלאים ולכן החוט הנוסף אוסר את הבגד, אבל אם כלאים "דחווה" בציצית הבגד נחשב לכלאים, אלא שמותר לעבור על הלאו כדי לקיים מצות ציצית, ואם כן הוספת חוטי צמר לא מוסיף באיסור כלאים. ולדבריו יש ליישב להיפך שראיית התוס' היא לפי שיטתם שכלאים "הותרה" בציצית. עוד תירץ שאם הבגד הוא כלאים גם בלי חוטי הציצית, אין זה "כסותך אשר תכסה בה", ופטור

התכלת מבלי לעבור על הלאו של כלאים — **יבוא עשה וידחה את לא תעשה!**

והיינו, שגזרו חכמים שלא יתנו ציצית בבגד של פשתן משום החשש שמא יעשו את חוטי התכלת מקלא אילן, שאינו אלא חוט

תעשה המונע מלקיים את המצוה, **אם אתה יכול לקיים את שניהם, מוטב** (47) [כגון, לתת חוטי לבן של פשתן בבגד פשתן] וחייב לקיים המצוה באופן שלא יעבור על הלאו **ואם לאו**, כגון ליתן חוטי תכלת שהם צמר לבגד פשתן, שאי אפשר לקיים את מצות

אין העשה סיבת הדחייה, שהרי יש בצרעת עשה ולא תעשה, אלא הוא גזירת הכתוב והדחייה היא כדי שהתינוק לא יהא ערל שמילה חמורה, ולכן אם אפשר שהתינוק יהא מהול על ידי אחר אין מצות האב דוחה לא תעשה דצרעת, וכשאינן אחר ימול האב. אבל בשאר מצות עשה שעשיית המצוה דוחה לא תעשה, אף שאפשר על ידי אחר מותר לדחות הלא תעשה שהרי הוא לא יכול לקיים המצוה רק בדחית הלאו. ואין מכאן ראייה למצוה שהוא בעצמו יכול לקיימה בלי לעבור על לאו. [ומילה שדוחה צרעת הוא דין דחיה אחר מעשה דוחה לא תעשה].

עוד תירץ שהאב עצמו הרי יכול למול בלי לכון ולהנות מקציצת הבהרת, אלא שחוששים שמא ינהג ויעבור על הלאו ולכן ימול אחר, ובשאר מצות אין נחשב ל"אפשר" מה שיעשה על ידי אחר, שהרי הוא לא יקיים את המצוה. אבל כשהוא עצמו יוכל באופן אחר לקיים העשה, אינו דוחה לא תעשה.

ב. התוס' בכתובות [מ א ד"ה כגון] הקשו למה הותר כלאים בציצית הרי "אפשר" לקיים בבגד צמר? ותירצו שזה לא נחשב אפשר, כיון שבבגד פשתן אי אפשר לקיים תכלת בלי כלאים. ובשיטמ"ק [שם] הוסיף שלא אסרה תורה ללבוש בגד פשתן. אולם הפני יהושע [שם] פירש את תירוץ התוס' לפי שיטת הר"י במרדכי שאם יאסר עליו להטיל ציצית בבגד פשתן יהא מותר ללבוש את הבגד בלי ציצית, ולכן נדחה כלאים. ונקט שבשאר מצות עשה, אם יש אפשרות לקיים את המצוה בצורה אחרת אינו

ורבנן גזרו שאם יכול לקיים שתייהן אסור. וראה להלן [מ ב] אם כלאים בציצית הותרה או דחוייה.

47. **השאגת אריה** [סימן צו] מסתפק אם כלל זה נאמר על המצוה, שאם יש אפשרות שהיא שתתקיים בלי לעבור על הלאו אין מצוה זו דוחה לא תעשה, ורק עשה שאי אפשר לקיימו אלא על ידי איסור [כגון תכלת בציצית] דוחה לא תעשה. או שזה נאמר על האדם שבא לקיים עשה ויכול להמנע מלעבור על הלאו אין העשה דוחה לא תעשה. ונפקא מינה למי שאין לו מצה אלא של טבל, אם עשה דמצה ידחה טבל?

וכתבו האמרי משה [יב ד] **ודברי יחזקאל** [יב יד] שנחלקו בזה הראשונים, **שהרשב"א** [יבמות ד ב] שהובא לעיל סובר שאם אין לו חוטי פשתן יכול לתת חוטי צמר לבן בבגד פשתן, וכן כתב בבית יוסף סי"א בשם רבנו ירוחם. **והרמב"ן** [יבמות שם] חולק ואוסר, **והכס"מ** [ציצית ג ו] כתב שכך היא דעת **הרמב"ם**.

אך קשה על דעת האוסרים הוכחת **השאגת אריה** מגמרא [שבת קלג א] דאמרין שאב יכול למול את בנו ולקוץ בהרת, ויבא עשה דמילה וידחה לא תעשה ד"השמר בנגע הצרעת", אבל אם יש אחר שיכול למול, והוא אינו מכון לקציצת הבהרת ולא עובר על הלאו, יעשה על ידי אחר. ולכאורה האב שמל כשאינן אחר, דומה לאדם שאין לו חוטי פשתן, ומוכח שמותר? ותירץ **האמרי משה** שדין מילה שדוחה צרעת,

ומשנינן: **וכי אדיסקי ליקום וליסמוך?** למנוע חשש איסור, הרי אפשר שלא כולם יראו אגרות אלו ואפשר גם שלא יקיימו מה שכתוב בהם.

ועל תירוץ זה **אמר רבא:** כיצד אמרת שאין תועלת במשלוח האגרות משום שהאנשים לא יצייתו להם?

השתא ביחס לדין **חמין בפסח**, וביחס מ-ב לאכילה **ביום הכיפורים**, שאיסור **דברת** הם, ובכל זאת **סמכינן אדיסקי**, על האגרות שיצאו מבית דין להודיע אימתי פסח ואימתי יום הכיפורים, **הכא**, ביחס לתכלת, **דעשה בעלמא** הוא **לא כל שכן** שיש לסמוך על האגרות!?

אלא אמר רבא: **הא מילתא אמרי** אמרתי אני בכבל, **ואיתמר** אותו דבר **במערבא** [בארץ ישראל] **משום דרבי זירא כוותי**, שהסיבה שאסרו ציצית בסדין **שמא יקרע מדינו בתוך ג' אצבעות** משפת הסדין, **ויתפרנו** לקרע בחוטי פשתן, ומשארית החוטים שישארו תלויים בשפת הסדין הוא יעשה ציצית (48) [בצירוף חוטי תכלת], וחוטים אלו שנשארו

לבן הצבוע בצבע שאינו תכלת, שאינו דוחה את הכלאים, כיון שאפשר לקיים את מצות חוטי לבן גם כשהם עשויים מפשתן, ואין צורך לדחות עבורן את הכלאים.

ומקשינן: למה גזרו משום חשש זה שלא לקיים מצות ציצית, שיעשו תקנה — **וליבדקוה** לכל אותן היורות שצובעין בהן את התכלת אם הן תכלת או קלא אילן?!

ומשנינן: **אלא** חוזרת בה הגמרא שאין הגזירה משום קלא אילן, אלא **גזירה משום טעימה**, שמא היתה הצביעה של תכלת לצורך נסיון, לנסות צבע התכלת אם הוא כבר ראוי לצביעה, וצביעה שנעשית לצורך נסיון היא פסולה למצות ציצית [וכפי שיבואר בדף מב ב בסופן], ודבר זה לא ניתן לבדיקה, שאין אפשרות לבדוק אם נצבע החוט לצורך נסיון או לצורך הצביעה עצמה.

ומקשינן: שעדיין יש עצה למנוע חשש הניסיון בצבע **וליכתבה אדיסקי** שיכתבו את האיסור של ניסוי באגרות ויפרסמום בכל מקום, ויודיעו שצריך לקחת מקצת צבע מתוך היורה ולנסות בו את הצבע, ולשרוף את אותו הצמר?!

פשתן שהרי אינו מחויב ללבוש את הבגד.

אך קשה, **שהמאיר לעולם** [א א] **והקובץ הערות** [יד ב] הוכיחו מייבום, ש"אפשר" לחלוץ ולא יתבטל העשה, ובכל זאת הוא דוחה לא תעשה? וכתב העונג יו"ט לחלק, שמצות ייבום כבר חלה עליו אלא שיכול לקיים באופן אחר, אבל במצות ציצית יכול להמנע מהחיוב, שלא יחול עליו כלל ולכן אינה דוחה לא תעשה.

48. כן פירש רש"י. וכתבו התוס' [ד"ה שמא] דאף שנחלקו רבי מאיר וחכמים לקמן [מ א]

דוחה לא תעשה. והתוס' כאן [ד"ה סדין] כתבו שבית שמאי אוסרים סדין בציצית משום שיכול לקיים ציצית בבגד צמר.

ובאמת יש שנקטו כסברת התוס' בקושיא, **שהכס"מ** [ציצית ג ו] כתב שמטעם זה צריך דרשה להתיר כלאים בציצית. וכן הגרעק"א [או"ח יא ט] נקט שציצית מסברא לא תדחה כלאים, כיון שיכול להמנע מללבוש את הבגד. [והדחיה היא מצד שיטת הר"י במרדכי וכהפני יהושע הנ"ל]. והעונג יו"ט [א] כתב בדעת הרמב"ם, שלכן אסור ליתן חוטי לבן בבגד